

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 2003	R. XLVI (LIX)	T. 1 (20)	s. 229—233
------------	--	---------------	------------------	--------------	------------

Sprawozdanie z IX Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. „Psychospołeczne uwarunkowania przestępczości nieletnich — podłoże, geneza, motywy” zorganizowanej przez Katedrę Psychologii Klinicznej Uniwersytetu Śląskiego w dniach 9—11 grudnia 2002 roku

Katedra Psychologii Klinicznej zorganizowała kolejną już IX Ogólnopolską Konferencję Naukową z cyklu „Zastosowanie psychologii klinicznej w praktyce sądowej”. Zgromadziła ona liczne grono psychologów, prawników i pedagogów reprezentujących różne ośrodki uniwersyteckie w Polsce. Obecność przedstawicieli różnych dyscyplin umożliwiła dokonanie analizy przestępczości nieletnich zarówno z punktu widzenia prawa i wymiaru sprawiedliwości, jak i z obszaru psychologicznej diagnozy uwarunkowań przestępczości nieletnich, pomocy psychologicznej oraz psychologiczno-pedagogicznych oddziaływań profilaktycznych i resocjalizacyjnych.

W obradach plenarnych dokonano charakterystyki przestępczości nieletnich w perspektywie przemian społeczno-gospodarczych w zakresie zmian w strukturze i dynamice przestępczości.

Przestępczość nieletnich w perspektywie pokoleniowej przedstawił dr E. Moszczuk. Autor zauważył, że młodzi przestępcy są obecnie często ludźmi wykształconymi, pozbawionymi dawnych zasad podkultury przestępczej, zdolnymi do każdego czynu.

Doktor J. Różańska-Kowal i dr D. Rode zaprezentowały materiał dotyczący struktury i uwarunkowań przestępczości nieletnich w świetle przemian społeczno-gospodarczych. Autorki dostrzegły dwie tendencje w zakresie rozmiarów przestępczości nieletnich: wzrasta liczba czynów gwałtownych dokonywanych przez nieletnich i obniża się wiek przestępców. Do głównych czynników warunkujących dokonywanie czynów karalnych zaliczyły: kryzys rodziny i bezrobocie, brak kontroli i opieki nad dziećmi oraz alkoholizowanie się rodziców, a szczególnie matek.

Analizując strukturę i dynamikę przestępstw na terenie województwa gdańskiego, dr B. Pastwa-Wojciechowska zwróciła uwagę na wzrost przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz spadek przestępstw przeciwko mieniu. Stwierdziła ponadto, że dyrektorzy szkół często nie ujawniają przestępstw swoich uczniów w trosce o dobre imię szkoły.

Analizą przestępczości nieletnich w zakresie uregulowań prawnych zajęli się prof. dr hab. W. Domachowski i dr G. Harasimiak. Profesor dr hab. W. Domachowski zwrócił uwagę na rozbieżności pomiędzy kryteriami prawnymi a kryteriami psychologicznymi przestępczości nieletnich. Podkreślił konieczność indywidualnego podejścia do nieletniego zarówno w opiniowaniu sądowo-psychologicznym, jak i w orzekaniu środków wychowawczo-poprawczych. Doktor G. Harasimiak omówił pojęcie demoralizacji jako podstawowe kryterium postępowania z nieletnimi, realizujące ideę wczesnej interwencji wychowawczej.

Warunkom środowiska rodzinnego nieletnich i funkcjonowania nieletnich w grupach była poświęcona kolejna sekcja konferencji.

Magister J. Kucharewicz i mgr M. Piasecka przedstawiły wyniki badań dotyczących zależności pomiędzy stylem funkcjonowania nieletniego a jego uczestnictwem w podkulturze przestępczej. Wskazały na pozytywną korelację między stylem kierowniczo-autokratycznym i uległo-zależnym a utożsamianiem się z grupą podkulturową. Natomiast styl buntowniczo-podejrzliwy i agresywno-sadystyczny koreluje ujemnie z zaangażowaniem nieletniego wobec innych członków grupy przestępczej.

Profesor dr hab. J. Stanik scharakteryzował rodzaje i motywy przestępczości nieletnich ujawnionej na terenie Katowic w latach 2000–2001. Najwięcej odnotowano wówczas rozbojów i wymuszeń rozbójniczych, których motywem była chęć zysku. Nieletni dokonywali uszkodzeń ciała w bójkach tak zapalczystych, że dochodziło w nich do poważnych okaleczeń. Motywem gróźb karalnych była obawa przed konsekwencjami ujawnienia wcześniejszego czynu karalnego (najczęściej pobicia). Czyny lubieżne dokonywane przez nieletnich

miały charakter powtarzalny, motywem ich dokonywania była chęć zaspokojenia popędu seksualnego lub chęć dokuczenia ofierze. Nowym rodzajem przestępczości nieletnich odnotowanym w 2002 roku było znęcanie się nieletnich nad matkami. Motywem tych czynów była żywiona do matek wrogość, nienawiść i chęć uzyskania swobody i pieniędzy.

Doktor A. Roszkowska i mgr J. Trepka-Starosta zwróciły uwagę na czynniki tkwiące w rodzinie, pośrednio wpływające na działania przestępcze nieletnich. Są to: niekorzystne warunki ekonomiczne, ubóstwo, nadużywanie alkoholu przez rodziców nieletnich, wzory przestępczych zachowań w rodzinie. Osobami, które najczęściej dopuszczały się przestępstw w rodzinach nieletnich, byli ojcowie i starsze rodzeństwo.

Kolejna sekcja konferencji była poświęcona psychologicznej charakterystyce funkcjonowania osobowości nieletnich.

Doktor B. Pstrąg wykazała wpływ postaw młodzieży wobec nieletnich wchodzących w konflikt z prawem na zjawisko stygmatyzacji społecznej. Wiedza młodzieży o przestępczości nieletnich była czerpana głównie z telewizji, która nagłaśnia drastyczne przypadki. Badana młodzież negatywnie oceniła przestępczość nieletnich, wyrażając przekonanie o koniecznej ich izolacji w odrębnych placówkach edukacyjno-wychowawczych.

Wyniki badań dotyczące postaw życiowych nieletnich przebywających w zakładzie poprawczym zaprezentowała dr B. Pastwa-Wojciechowska. Przedstawiła system wartości młodzieży nie naruszającej i naruszającej normy prawne. W obydwu grupach dla dziewcząt najważniejszą wartością była prawdziwa przyjaźń i koleżeństwo, dla chłopców — dostatnie życie rozumiane jako dobrobyt. Między grupami ujawniły się specyficzne wartości, były to: niezależność od innych (rozumiana jako liczenie tylko na siebie i dewaluacja innych jako złych) walka oraz specyficzny stosunek do pracy (praca jest bez sensu, jest złem koniecznym).

Magister I. Rajska-Kulik w swym wystąpieniu zreferowała wyniki badań, które dotyczyły uogólnionego poczucia skuteczności i poziomu optymizmu u nieletnich sprawców czynów przestępczych. Badania wykazały, że nieletnich cechowało mniejsze poczucie skuteczności, tj. przekonanie o niemożności lub znikomej możliwości wywierania wpływu na ludzi, niż poczucie skuteczności przejawiane przez uczniów liceum ogólnokształcącego. Brak było statystycznie istotnych różnic w zakresie poziomu optymizmu u młodzieży z zakładu poprawczego i liceum.

Tematem kolejnej sekcji były psychologiczne procesy motywacyjne w dokonywaniu przestępstw przez nieletnich.

Profesor dr hab. J.K. Gierowski, mgr M. Szaszkiewicz, mgr T. Jaśkiewicz-Obydzińska, mgr E. Wach — biegli z Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie zwrócili uwagę na wczesną ocenę ryzyka występowania zachowań

o charakterze przestępczym. Przydatny do zastosowania w polskich warunkach może być arkusz Savry, służący do prognozowania możliwości wystąpienia zachowań o charakterze przemocy. W badaniach najwyższy wskaźnik ryzyka wykazała grupa sprawców zabójstw na tle seksualnym, co wskazuje, że w tej grupie jest możliwe przewidywanie takich zachowań już we wczesnym okresie rozwoju. Najniższy wskaźnik ryzyka wystąpił w grupie sprawców zabójstw z motywów patologicznych. Jest to uzasadnione faktem, iż dokonanie zabójstw pozostało u tych sprawców w ścisłym związku z chorobą psychiczną, natomiast było w niewielkim stopniu uzależnione od warunków środowiskowych i wychowawczych w dzieciństwie.

Doktor A. Roszkowska i mgr J. Kucharewicz przedstawiły wyniki badań nad agresywnością jako czynnikiem ryzyka zachowań przestępczych. Stwierdziły, że nieletni w porównaniu z grupą młodzieży nieprzestępczej wykazują wyższy poziom agresywności i wrogości. Charakteryzuje ich niski poziom akceptacji samego siebie i bezzadność w relacjach społecznych. W funkcjonowaniu społecznym preferują styl: agresywno-sadystyczny, buntowniczo-podejrzliwy.

Magister I. Blicharska, analizując wybrane korelaty osobowości nieletnich dokonujących przestępstw grupowych, wykazała, iż nieletni charakteryzowali się wysokim poziomem agresywności, wysokim poziomem lęku i obniżoną kontrolą zachowań.

Strategie radzenia sobie ze stresem przez nieletnich przedstawiły dr J. Różańska-Kowal i dr B. Izdorczyk. Dla chłopców przebywających w zakładzie poprawczym sytuacje trudne to te, które związane są z czynem i jego następstwami, dziewczęta najsilniej przeżywały problemy rodzinne. Spośród strategii radzenia sobie ze stresem nieletni najczęściej wybierali: strategie dystansowania się, obwiniania i pozytywnego przewartościowywania.

Magister M. Wozniak w wystąpieniu na temat sytuacyjnego i osobowościowego tła motywacyjnego nieletnich sprawców gwałtów zwróciła uwagę, iż na motywację zgwałcenia wpływa wczesna inicjacja seksualna, która w powiązaniu z niedojrzałym typem osobowości może tworzyć u młodego mężczyzny zaburzone wyobrażenie życia seksualnego.

Na temat mediacji i pomocy eksperckiej w postępowaniu w sprawach nieletnich wypowiadali się prof. dr hab. D. Wójcik, dr H. Przybyła-Basista, dr D. Rode, mgr J. Kuszał.

Profesor dr hab. D. Wójcik z Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości poruszyła wybrane problemy prawne i psychologiczne mediacji pomiędzy nieletnim sprawcą czynu karalnego a osobą pokrzywdzoną. Uzyskane wyniki badań wskazywały, iż mediacja była dobrą formą rozwiązania konfliktu, obie strony: sprawcy i poszkodowani, podkreślali znaczenie wynegocjowanego zadośćuczynienia oraz przeproszenia (ofiary przez sprawcę) dla rozwiązania sprawy.

Doktor H. Przybyła-Basista w wystąpieniu dotyczącym motywacji do udziału w mediacjach rodzinnych i pomiędzy sprawcą a ofiarą zwróciła uwagę na różnice w motywacji do udziału w mediacjach cywilnych i karnych. Mediacje w sprawach cywilnych są w dużo większym stopniu nastawione na uzyskiwanie porozumienia we wszystkich możliwych do rozpatrywania sprawach konfliktowych. Mediacje w sprawach karnych wyznacza zarówno specyfika procesu karnego, jak i indywidualne dążenie uczestników do mediacji. Świadomość motywów podjęcia mediacji jest ważnym elementem oceny gotowości do mediacji, co z kolei warunkuje skuteczny ich przebieg.

Doktor D. Rode, dokonując charakterystyki praktyki opiniodawstwa sądowego w sprawach karnych nieletnich, stwierdziła, że w opiniach psychologicznych bardziej rozbudowana powinna być sylwetka psychologiczna nieletniego w zakresie jego pozytywnych cech charakterologicznych. Pozwoli to na opracowanie indywidualnych psychokorekcyjnych programów, które mogą być wykorzystane przez kuratorów w dalszej pracy z nieletnim. W charakterystyce psychologicznej nieletniego należy także zwrócić uwagę na właściwości procesów motywacyjnych w osobowości nieletniego, co jest szczególnie pomocne w ustaleniu stopnia demoralizacji nieletniego.

Zdaniem mgr J. Kusztal optymalny model postępowania w sprawach nieletnich powinien opierać się na realizowaniu profilaktycznych programów edukacyjnych (uczących rozładowania stresu, asertywności, zapobiegania przemocy i uzależnieniom). Konsekwencją czynu karalnego powinno być naprawienie szkody, ważne jest również doskonalenie pracowników wymiaru sprawiedliwości.

IX Ogólnopolska Konferencja Naukowa nt. *Psychospołeczne uwarunkowanie przestępczości nieletnich — podłoże, geneza, motywy* pozwoliła na scharakteryzowanie struktury, dynamiki i etiologii czynów karalnych dokonywanych przez nieletnich z uwzględnieniem zmian, jakie dokonały się w przestępczości nieletnich pod wpływem przemian społeczno-gospodarczych. Poruszono również problemy opiniowania psychologicznego i mediacji w sprawach nieletnich. Wielu autorów w swoich wystąpieniach sygnalizowało konieczność prowadzenia i wdrażania programów badawczych interdyscyplinarnych z udziałem psychologów, prawników i pedagogów, w celu opracowania metod prognozowania, zapobiegania i przeciwdziałania przestępczości nieletnich.

Danuta Rode